

Málokto z našich súčasníkov môže povedať, že jeho doterajší život bol taký dramatický ako život Fedora Gála. Zdá sa, že už miesto a okolnosti jeho narodenia ho predurčili prežiť (a dovoľím si zdôrazniť slovo "prežiť") všetko, čo sa v dvadsiatom storočí prežiť dá. Podľa mňa je Fedor Gál typickým človekom dvadsiateho storočia - nacisti sa ho pokúsili zabiť ešte skôr ako sa narodil, detstvo prežíval v zúriacom komunizme, aby ho v dospelom veku pomáhal zlikvidovať, aby vzápätí zastal na najvyšších priečkach nášho politického i spoločenského života a aby sa napokon dočkal typickej vďaky, ktorej sa v našej zemepisnej oblasti dostáva výnimočným jedincom. Pre mňa je tu úplne jasná symbolika.

Fedor Gál sa narodil v koncentračnom tábore Terezín. Narodiť sa a hneď byť väzňom, to je dosť neobvyklý životný osud aj v búrlivom dvadsiatom storočí. A prežiť to je ešte menej obvyklé. Fedora Gála tento zážitok navždy poznačil zvýšenou citlivosťou na akúkoľvek spáchanú krivdu. Po maturite na chemickej priemyslovke pracoval vo Vulkane v Hrádku nad Nisou (za komunistov náš monopolný výrobca prezervatívov), v Dimitrovke, Gumonke, Slovnafte a popri zamestnaní vyštudoval vysokú školu. Nie chémia sa však stala jeho životným osudom, ale sociológia a prognostika.

Roku 1989 patril k revolucionárom prvej chvíle a k zakladateľom hnutia Verejnosť proti násiliu. Po páde komunistického režimu zastal vďaka svojej presvedčivej autorite na čele víťazného hnutia Verejnosť proti násiliu a na istý čas sa stal jednou z najvýraznejších politických osobností Slovenska.

Keď neskôr vrcholili útoky bývalých komunistov, ľudákov a ich priaznivcov na jeho osobu, rozhodol sa v záujme ochrany svojho zdravia a predovšetkým zdravia svojej rodiny presídliť do liberálnejšej a civilizovanejšej Českej republiky. Po rozbití Československa sa tak stal českým občanom.

Stál pri vzniku prvej súkromnej televízie Nova, no čoskoro z tohto projektu vycúval. Predaj lukratívneho podielu na Nove mu dal finančnú nezávislosť.

Dnes Fedor Gál žije a pôsobí v Prahe. Spolu so synom Róbertom je majiteľom literárnej kaviarne G plus G a knižného vydavateľstva toho istého názvu. Významne sa angažuje v spoločenskej rovine (zakladal napríklad Hnutie občianskej solidarity a tolerancie, je členom správnej rady Nadácie Milana Šimečku) a je autorom niekoľkých kníh.

O tomto i o inom sme sa porozprávali v jedno zimné popoludnie nad írskou whisky v príjemnom prostredí jeho kaviarničky.

* Fedor, nevideli sme sa od minulého roka. Ako a s kým si silvestroval minulý rok?

* Silvester som trávil striedavo v našej kaviarni a doma. Najmä však v kaviarni. Až do piateho panáka som bol príšerne nervózny. Mal som pocit, že som priamo zodpovedný za to, ako sa naši hostia cítia. Sedeli tam zväčša priatelia - študáci, s ktorými som robil výstavu a knihu fotografií rómskych detí, niekoľko spriaznených novinárov, autori nášho vydavateľstva a pár neznámych. O siedmej bola vernisáž obrázkov jedného Američana, od ôsmej začal hrať a spievať Vašek Koubek a potom sa až do desiatej striedali pesničkári s gitarou. Od desiatej nastúpila rómska kapela Mirka Dunu. S nimi prišlo aj ich príbuzenstvo. O polnoci som predniesol prípitok a šiel domov. Dal som si kapurkového so ženou a šiel som spať.

* Chodieváš často do Bratislavy?

* Ale áno. Mám v Bratislave brata, kopu priateľov.

* *Zaujímá ma vnútorný svet tých ľudí (teba a ostatných revolucionárov prvej chvíle). Ja som bol vtedy duchovne úplne inde, som rád, že som sa neprepracoval medzi vás (to je len také teoretizovanie), pretože by som nemilosrdne a striktne presadzoval prisnu odplatu a kandelábre pre ober-komunistov.*

* Aj keby si sa dostal medzi nás, nič by sa na chode udalostí nezmenilo. Nemysli si však, že chýbali radikáli. Ich energia však bola namierená úplne inde.

* *Kam bola namierená energia tých radikálov? Ako je možné, že veľkí komunistickí gangsteri ostali nepotrestaní? Už len kvôli tým chudákom slušným ľuďom, ktorým sa komunisti nablížovali v 50. rokoch, ich bolo treba postaviť mimo zákon. Ja ti to poviem otvorene: roky, ktoré predchádzali revolúcii, som strávil ako radový robotník v Slovnafte. A vždy som si myslel, že keď to krachne, tak budeme behať so samopalmi a naháňať ich a stavať k múru. "Každý svojho bolševika," to bolo heslo, ktoré som hlásal medzi mojimi ľuďmi. Bol som taký zaťatý, že som potom na námestí nechápal, čo to tá bláznivá extatická herečka blbne na rečníckej tribúne, keď od davu požaduje, aby kričal: "LÁÁSKA! LÁÁSKA!" Ja som nekričal. Ba áno, v duchu som kričal: "TREST! TREST!"*

* Prvý koordinačný výbor VPN pozostával z Cipára, Feldeka, Kňazka, Budaja, Gála, Snopka, Gindla, Zajaca, Kompánka, Bútoru, Sikoru, Mikulu, Tatára, Šimečku, Kusého, Žiaka, Kučeráka, Filkovej, Porubjaka, Krausa, Záriša, Jankoviča, Zimmermana. Kučerák napríklad bol od prvej chvíle radikál pokiaľ ide o ekonomickú reformu. Gindl šiel vypustiť dušu za noviny Verejnosť, podobne na svojich parketách Snopko, Bútor, Zajac a ďalší. Antikomunizmus prenikal aktivitou týchto ľudí spôsobom, ktorý síce nevedol ku kandelábrum na uliciach, ale k zrušeniu príslušného ústavného článku, k slobodným voľbám a podobne. Nazdávam sa, že radikálne boli aj ďalšie kroky VPN (lustrácie, personálne zmeny v podnikoch... až po spor o podobu jazykového zákona či federácie). Dve veci stoja za pozornosť: 1. Čím radikálnejšie to boli kroky, tým dramatickejšie vyhrcovali averzie veľkej časti verejnosti voči ich protagonistom. 2. Čím viac zasahovali protagonistov samotných, tým viac mohutnel ich "radikalizmus". Z Budaja sa stal "radikálny" Slovák po lustráciách, z Kňazka po zlyhaní na Hrade a prvom odvolaní z ministerského postu, z Filkovej po pozitívnej lustrácii jej manžela, podobne z Kompánka, z Filkusa, keď Kučerák navrhol zrušenie jeho ministerského postu, z Hofbauera potom, čo prestal byť kandidátom VPN na post bratislavského primátora. A ďalej: Komunistov bolo v Československu pred novembrom 1989 približne jeden a pol milióna. V každej rodine bol jeden bývalý či súčasný komunist. Svojím spôsobom to boli z 90% všetko banálne kurvy (kurvili sa za drobnosti: fleky, školy pre deti, pokoj svätý). Myslíš, že malo zmysel v 90% populácie vyvolať pocit ohrozenia? A keď hej - čo by to spravilo so spoločnosťou už pred prvými slobodnými voľbami? Podľa mňa by ich vyhrali komunisti. A veľké kurvy? Bože môj. Verili sme viac v právnosť štátu, ktorý vznikol, ako v revolučné právo prítomnej chvíle. To preto, že sme už čosi o revolučnom práve vedeli. Napokon, aj o revolúciách. Ja osobne dúfam, že to bola revolúcia úplne posledná (ak to bola revolúcia). A že sa gangsteri nedostali pred súd? Nuž, občania slobodne rozhodli, že ich tam nechcú vidieť. Značné percento dokonca rozhodlo, že ich chce mať v parlamente (po posledných voľbách dokonca vo vláde). A to nielen na Slovensku. Možno však máš pravdu v tom, že jednu chvíľu bola šanca tú stranu zrušiť. Boli by sme síce jediní v celom postkomunistickom svete, ale aj tak: dva dni po onom právnom akte by sa z komunistov stali sociálni demokrati alebo národní liberáli alebo národní socialisti alebo demokratickí socialisti. Rušil by si ich strany znova? Heslo "každý svojho bolševika k múru" má rôzne mutácie ("každý svojho žida, moslima, Srba... černocho...") a nakoniec by šlo hlavne o ich byty, šperky, televízory. A ty - ktorý si to myslel inak - by si stál uprostred krvi so svojím samopalom v nemom úžase. A keby si sa raz prebral, pochopil by si, že ľudia všeobecne túžia po jedinom: rýchlo uspokojení svojich základných potrieb. Niet "rýchlejšej" cesty v predstavách značnej časti ľudí, ako je priama akcia proti "nepriateľovi" v anonymnom dave. Naša misia by mala byť: vzývať lásku a rozptyľovať davy. Je to misia na celé životy všetkých generácií, ktoré tu boli, sú a budú. Šanca na víťazstvo je nulová. Udržiavanie rovnováhy je však dostatočne príťažlivý cieľ. A napokon: priemerný Slovák je v tomto rovnaký ako priemerný Čech, Poliak, Rus... ale aj Američan. Fakt, že Američan sa prejavuje inak, bude v tom, že tamojšie inštitúcie fungujú, moc je rozptýlená a šance pestrejšie, hmotný životný štandard vyšší, návyk na demokraciu zakorenenjší a podobne. Treba sa teda starať, aby aj naše inštitúcie fungovali, moc sa rozptyľovala, životných šancí pribúdalo, životný štandard rástol a ľudia si zvykali na demokraciu.

* *Áno, na to som už tiež prišiel. Desať rokov po tebe. Súhrn drobných uspokojených egoizmov rovná sa verejné blaho. Ale ako zdôrazňujem: VTEDY som sa na to pozeral ináč. Nedá mi však*

nespýtať sa ťa: si vyrovnaný s vedomím, že ľudia ako ty a ja budú vždy ťahať za kratší koniec, že ich vždy bude nejaká sviňa osierať, a keďže tvojej veľkej výhode (t.j. absolútnej nezávislosti na dobrej vôli kohokoľvek) sa nemôže tešiť veľa ľudí, tak ich bude vždy nejaká sviňa manipulovať, vydierať a zneužívať? Ja si dokonca trúfam povedať, že aj teba zneužíva veľa ľudí, ktorí sa utilitárne tvária ako "tvoji" ľudia a v skutočnosti si kvôli tvojim prachom urobili cynicky živnosť z tým, ktoré teba bolestne drásajú. A koho ešte okrem teba? Polanského? (Američan, autor kontroverznej knihy o rómskom holokauste, ktorá v Čechách vyvolala ostrú diskusiu - pozn. P.P.). Ten ešte pred desiatimi rokmi nevedel, že nejakí Cigáni existujú.

* Dnes nemám veľké ambície a v mojom (ergo mikro) svete za kratší koniec neťahám. Naopak: vo svojej rodine, podniku, komunite som autoritou. Podobne mne podobní vo svojich rodinách, podnikoch, komunitách. Avšak občas sa stane, že našinec - zhodou nejakých náhod a okolností - zaujme pozíciu presahujúcu svojím vplyvom rámec rodiny, podniku, komunity. Sebakriticky však podotýkam, že to samo osebe ešte z makrospoločenského hľadiska nemusí nič pozitívneho znamenať. Mimochodom: potrebuje Polanský Rómov, aby našiel seba, alebo je to bojovník aktivista? Tvrdím: Polanský našiel Rómov, aby prostredníctvom ich údelu našiel seba. Toto je optimistický variant. Pesimistický je: našiel SVOJU tému ako autor. Ber to však čert, ak Rómom jeho knihy pomôžu minimálne k tomu, že zmizne prasačinec z miesta bývalého koncentráku v Letoch.

* Keď som Ti raz telefonoval kvôli nejakej knihe, odkázal si ma na svoju bratislavskú priateľku Inge Antalovú. To je tiež človek, ktorý bol v novembri 1989 neoddeliteľnou súčasťou VPN.

* Áno. Inge je pre mňa symbol. Prišla na VPN v rovnakom čase ako Bútor, Zajac, ja a ostatní. Sedela od rána do noci na sekretariáte a starala sa, aby všetko klapalo. Bola pod príšerným tlakom a nedostávala za to ani prachy, ani slávu, ani vplyv. Medzičasom sme jej zverili Šimečkovu nadáciu. Vedie ju skvele. Prešlo desať rokov, stala sa z nej inžinierka a z nadácie miesto, kde sa schádzame a môžeme si otvorene pokecať a bohapusto popíť. Nedávno som tiež zistil, že si vzala - s mamou a otcou - do opatery postihnuté rómske decko z ústavu. Spravila to bez páťosu a zverejňovania. To decko sa u nich rozvinulo v osobnosť. Volá sa Kristínka. Akosi verím, že aj Inge a Kristínka patria k našej téme.

---

* Ak ide o Kristínku: keď vyrastie a dospeje, bude z nej jedna z nás. Možno bude mať v pokožke trochu viac pigmentu, ale aj keby mala rovno fialovú farbu pleti so zlatými hviezdčkami, bude to jedna z nás - ak dovoľíš - slušných ľudí. Prepáč mi, možno teraz budem krutý: problém podľa mňa spočíva v tom, že Cigáni sa replikujú oveľa závratnejším tempom, ako si ich potomkov takí boží ľudia ako Inge Antalová stihnú adoptovať a nechať z nich rozvíjať osobnosti. Čo budeme robiť o takých tridsať rokov, keď ich bude - nerozvinutých v osobnosti - viac ako nás? Kto bude robiť na nich a na ich postihnuté deti v domovoch? No ja teda istotne nie - našťastie, už budem v najlepšom prípade dávno mŕtvy a v najhoršom prípade starý a bezmocný, a pokiaľ sa mi Cigáni nenasťahujú do domu, môžu mi byť ukradnutí. Ako mi, napokon, môžu byť aj teraz. Ale nedokážem si predstaviť, kto to vtedy ekonomicky utiahne. Lebo niekto musí robiť vždy. Ľudia v produktívnom veku sa vzbúria - budú si chcieť nechať čo najviac výsledkov svojej práce pre seba a pre svoje deti a veľkorysá sociálna politika impotentného štátu voči Cigánom ich bude - jednoducho povedané - srať. Už dnes sa búrka - ved' majú na krku príživníkov až-až. Ak teraz ešte budú musieť zamestnanci a drobní podnikatelia odvádzať vyššie dane, aby vyfinancovali vytunelované banky, chemické kombináty a fabriky tzv. kľúčového priemyslu (u vás aj u nás je to rovnaké), ktoré sa vláda rozhodla nenechať padnúť, tak vznikne také sociálne napätie, že ľudia budú nesmierne žiarlivo strážiť každý výdaj (i štátny) a jednoducho budú dávať príživníkom a ľuďom práce sa štítiacim čoraz menej šancí na prežitie ich obvyklým spôsobom. Vypočul som si v električke rozhovor dvoch slušne vyzerajúcich dám v staršom strednom veku, z ktorých jedna povedala druhej: "Ja už prispievam len na útulok zvierat. Prečo by som mala podporovať Cigánčatá v domove? Nech si ich podporujú Cigáni. Tí majú viac peňazí ako ja." Dnes už stačí v Čechách prejavíť pred komunálnymi voľbami len náznak odporu voči parazitom (bez ohľadu na farbu pleti, množstvo pigmentu v pokožke je v tomto prípade pre väčšinu normálnych ľudí irelevantné) a človek má istotu, že bude zvolený. A ja, ak to chceš počuť, sa Cigánov tiež bojím. Nie nejakých jednotlivých, tí sú na mňa krátky, ale tej populačnej explózie. Ako ty vidíš túto blížiacu sa - podľa mňa - civilizačnú katastrofu? Kde vidíš záchranu? Mimochodom, iste si si všimol, že na

rozdiel od teba ich nazývajú tradičným slovenským výrazom. Je to asi preto, lebo aj oni nás nazývajú tradičným cigánskym výrazom. A navyše slovo "gádžo" je pejoratívnejšie ako slovo "Cigán". Čo je už úplne nepochopiteľné, veľa bielych dokonca v rámci diskusií o cigánskej problematike nazýva seba samých "gádžo", aj keď nablízku nie je žiadny Cigán. To je podľa mňa ďalší z prejavov nášho flagelantstva. Oj, keby sme tak v sebe mali aspoň štipku z tej hrdosti a bezcitného nadhľadu, ktorý v sebe majú Cigáni!

* Za posledné roky som mal možnosť spoznať niekoľko rómskych ľudí. Jarka Balážová je prešibaná síce, ale inak skvelá novinárka (predtým v Rádiožurnále, teraz v ČT), Vlado Oláh je autor básní pre deti v rómskom jazyku, prekladateľ biblie do rómskeho jazyka, absolvent dvoch vysokých škôl, otec jednej dcéry. Je na tom momentálne blbo zdravotne. Hanka Poláková je novinárka, má muža ako horu a dve dobre vychované deti. Luboš Zubák je aktivista a opilec - vie dobre po anglicky, napísal román o svojom živote (nič moc) a sprevádzal Polanského po jeho cestách Čechami. Máme si čo povedať. Iveta je učiteľka z Bardejova. Vzal si ju za ženu môj kamoš Markus Pape. Je to fajn baba - len má strach chodiť v Prahe po uliciach, aby ju nezmlátili skinheadi. Ondrej Giňa je novinár. Jeho otec je rómsky vajda v Rokycanoch. Skvelý chlap. Rudo Dzurko je jeden z najlepších maliarov-insiřákov, akých som v živote videl. Podpísal Chartu 77 len tak, mimochodom. Má frajerku-gádžovku, ktorá rieši "rómsky problém", a keby ju nemal tak rád, tak jej už dávno dá pár faciek. Keď som robil video-rozhovory s Rómami, čo prežili holokaust, našiel som po panelákoch niekoľko ľudí, na ktorých sa tiež vonkoncom nehodí tvoj opis. Boli čierni, ale vyžarovali čosi podobné ako moja mama, ktorá tiež prežila. Samozrejme, že som naďabil aj na partu, ktorá vybúrila starý barak na Žižkove. Žili z drobných krádeží, zberu šrotu a odpadkov. Šesť Cigánov, dve biele dievčatá. Pozval som ich do našej kaviarne. Prišli vymydlení a posedeli pri káve a minerálke. Mirek Duna so svojou partou príde tak raz za dva mesiace zahrať. Sú výborní, iba Mirek sa na záver pravidelne ožerie. Za stolom sedia ich príbuzní - medzi nimi dve nádherné dievčatá. Sedia ticho a sú pyšní. Rómske dievča Gábina - učnica v čašníckom učilišti - k nám chodí dvakrát týždenne pomáhať do baru. Je príjemná. Možno by sa mohla viac venovať práci a menej svojmu chlapcovi, ktorý ju sprevádza do práce a domov - jej rodičia by ju po istých skúsenostiach samu nepúšťali. Ľudia, o ktorých hovoríš ty - mám taký pocit - sú čistý extrakt našich predsudkov. Ak sa nič nezmení na našich postojoch k "iným", tak za tridsať rokov máme na krku nie zástupy invalidných nerozvinutých Cigánov, ale ich "domobranu" a mladých militantných radikálov - tuzemskú verziu Čiernych panterov. V jednom máš pravdu: populačný boom je civilizačný problém. Samozrejme, že nehovorím o "replikácii Cigánov", to je kravina. Hovorím o globálnom probléme, ku ktorému Cigáni neprispievajú ani milióntinou percenta. Rovnakým civilizačným problémom sú aj postoje, ktoré demonštrovali oné dve dámy v električke. Mimochodom, zisti si, v čom konkrétne spočíva veľkorysosť štátu, v ktorom žiješ, voči Rómom. A zisti si tiež, aká je etnická štruktúra detí v ústavoch zvláštnej starostlivosti (nemám na mysli "zvláštne" školy, do ktorých naše učiteľky tak iniciatívne posielajú rómske deti, aby im tak raz a navždy zavreli dvere k normálnemu vzdelaniu a tým aj k normálnej socializácii).

* Myslím si, že u nás už takmer existuje "naša" obdoba Ku-Klux-Klanu (mám na mysli tupcov z hnutia skinhead), a tak by som sa veľmi nečudoval, keby ako odpoveď vznikla cigánska obdoba Čiernych panterov. Otázka ale stojí, ako sa môžu jednému či druhému zlu brániť slušní ľudia. Byť prizabitý v metre opitým skinheadom alebo agresívnym Cigánom, ktorý dost' dobre nerozlišuje medzi svojím a cudzím majetkom, je z filozofického hľadiska to isté. Jedinou obranou je maximálna obozretnosť. Asi máš pravdu v tom, že svet už zachráni len láska. A ja k tomu dodám: opätovaná láska. Neopätovaná láska je totiž vždy peklo. Ak dovolíš, Fedor, poprosím ťa, aby si sa na okamih vrátil k svojmu niekdajšiemu povolaniu prognostika. Aká je tvoja predstava o smerovaní stredoeurópskej spoločnosti v najbližších desiatich rokoch? Mám na mysli strednú Európu so všetkými jej rozpormi. Aký je tvoj názor na poplašnú teóriu, že o takých dvadsať rokov budú Česi hovoriť po nemecky a Slováci (božeuchovaj!) po rusky?

* Iste si si všimol, že KKK i Čierni panteri už v USA fakticky nejstávajú ako reálne nebezpečenstvo. Dalo by sa povedať, že verejná mienka, moc, médiá, pravidlá hry a inštitúcie zodpovedné za ich dodržiavanie presadili svoje. Nemal by si sa tiež báť, že ťa v metre zabije Cigán. To ti skôr šlohne peňaženku. Poznám štatistiku rasovo motivovaných vražd v Čechách - je to 30:1 v neprospech Rómov. Akosi tento typ správania nemajú vo svojej kultúrnej výbave. Zrejme mi namietneš, že sa to naučia. V tom prípade si prečítaj niektorú z historických prác na túto tému (nenaučili sa to za 400 rokov svojho pobytu v tomto priestore, aj napriek tomu, že boli sústavne terčom tvrdého násillia). Ad láska: ak sa dobre pamätám, tak som bol častejšie neopätovane zamilovaný, ako naopak. Retrospektívne to za peklo nepovažujem. A teraz k tvojej otázke: prognostik nemôže predvídať

dramatické zmeny (štrukturálne, systémové) - to môže vizionár, veštec, prorok. Môže však celkom dobre extrapolovať trendy. A môže tiež vytvárať scenáre o možných rozvojových úskaliach a rozvojových šanciach v nejakom - nie príliš vzdialenom - časovom horizonte. Pamätám sa napríklad na naše najlepšie prognózy z prvej polovice 80. rokov. Hovorili jasnou rečou o vyčerpanosti rozvojových potenciálov, o potrebe zásadných zmien. Konkrétnu podobu a mechanizmy týchto zmien však neodhadli. Reálny vývoj v roku 1989 a po ňom spravil z týchto prognóz haldu bezcenného papiera. Konkrétna podoba udalostí, ktoré nasledovali po novembri 1989, bola jednoducho erupciou, ktorá nás vymrštila z jedného sveta do sveta iného - neznámeho, nezmapovaného, nepredvídateľného. Prešlo desať rokov a ešte stále si svoje nové prostredie iba ohmatávame. S istou pravdepodobnosťou však možno povedať, že ak nedôjde k nejakej dramatickej udalosti (živelná pohroma, vojna či - božechráň - revolúcia), tak naše najzávažnejšie problémy budú súvisieť so životným prostredím, korupciou, organizovaným zločinom, úrovňou vzdelávacieho systému, zamestnanosťou, trávením voľného času... proste s tzv. "štandardnými" problémami súčasného Západu. A aj o dvadsať rokov budú hovoriť Česi česky a Slováci slovensky. Podobne ako dnešní Nigérijci však budú takmer všetci hovoriť ešte minimálne jedným cudzím jazykom (najskôr po anglicky).

* Bojím sa, že v tej poslednej vete si prejavil možno až nepatričný optimizmus. S úrovňou znalostí svetových jazykov to nie je ani na Slovensku, ani v Čechách ružové. Pamätám sa, že po revolúcii veľa ľudí odôvodňovalo svoju neznalosť angličtiny či nemčiny "totalitou", ktorá im to neumožnila. Ja som sa za komunistického režimu, naopak, celkom obstojne naučil po anglicky - aj keď je pravda, že nie vďaka režimu, ale napriek nemu - ako presvedčený amerikanofil. Angličtina sa pomaly, ale iste stáva tým, čím sa kedysi chcelo stať esperanto. Spolu s ňou (a možno nezávisle na nej, len paralelne) sa náš svet pomaly macdonaldizuje. Je to podľa mňa vedľajší dôsledok konkurenčného tlaku nadnárodných koncernov, ktoré sa usilujú dlhodobou maximalizovať svoje zisky, a tak rozširujú trhy. A od ľudí potrebujú, aby pracovali do úmoru a potom relaxovali - čo najjednoduchšie a podľa možnosti s použitím tých istých produktov, ktoré vyrábajú. Centrum Prahy sa stáva skanzenom pre povrchných a ľahostajných turistov, ktorí budú už zajtra v Barcelone, Ríme či Paríži. Vyrábajú sa tričká potlačené Kafkovým portrétom, v jednom kníhkupectve som už dokonca videl akýsi reader's digest z Kafkových románov, akýsi výcuc pre hlúpych alebo netrzeplivých. V angličtine, samozrejme. Je to podľa teba trend súčasnosti, že namiesto toho, aby sa ľudia usilovali - obrazne povedané - vystúpiť čo najvyššie, aby si mohli odtrhnúť tie najsladšie plody, tak vyžadujú, aby sa stromy skláňali k nim, ba čo horšie, vždy sa nájdu pohotoví obchodníci, ktorí im predajú akési tekuté ochutené PVC, tváriac sa, že ide o "100 %-ný koncentrát" z tých plodov? Ako sa pozeráš na závažné zmeny, ktoré neobchádzajú ani veci, miesta (a mestá), ktoré by sme (možno trochu naivne) mali radšej také, aké boli predtým?

* Hm, pozri, iste by bolo fajn túlať sa pražskou Malou Stranou či starým Jeruzalemom osamelo. Domysli však túto ideu do konca. Ja osobne som rád, že ľudia, informácie, tovary... nič z toho už nie je viazané na uzavreté enklávy, z ktorých má šancu slobodne vystúpiť iba hŕstka "vyvolených". Globalizácia a masová kultúra majú aj svoje svetlé stránky. Hlavne je to ale nevyhnutný fakt našich životov, a tak by bolo dobre vnímať ju ako výzvu. Napokon, osobne z času na čas zájdem bez predsudkov aj do KFC (hamburger mi nechutí). A v Londýne som tento rok zaregistroval nový fenomén: akási firma tam má sieť lacných bufetov a reštaurácií, ktoré ponúkajú skvelé stredovýchodné jedlá (šalátiky na mištičkách, jahňacinu a podobne) na princípe McDonalda. Tri dni som nejedol nič iné! Potom som tam už nevkročil. To je vari v poriadku, nie? A ešte jeden aspekt toho istého: starý kamarát z Austrálie mi napísal P.F.-ku. Emigroval z Bratislavy začiatkom 80. rokov. Na Silvestra budú oslavovať v kruhu rodinnom. Dcéra má za muža Inda z nábožnej moslimskej rodiny. Syn Egyptanku koptického náboženstva. Ten môj kamarát je žid, jeho žena neviem čo. Ako toho chalana poznám, po treťom pohári vína začne sentimentálne spomínať na Slovensko. Nezdá sa ti, že aj toto je jedna z ciest, ako sa xenofóbia stáva v civilizovanej spoločnosti prežitým nezmyslom? Možno práve túto rodinku stretneš na budúci rok medzi davom turistov na Staromestskom námestí (naozaj sa tam chystajú vyraziť) a povieš si: "Do riti aj s turistami!" :-)))))))))

* OK, dostal si ma. Aj keď považujem xenofóbiu za nezmysel, predsa len nie som schopný pozeráť sa tak pozitívne na všetky zmeny okolo nás. No do McDonalda rád chodím aj ja. Ty si ani trochu nemusel v sebe bojovať, kým si akceptoval, že svet je taký strašne pohyblivý v pohyblivom? Bola tá absolútna otvorenosť v tebe odjakživa? Nikdy si v sebe samom nepocítil ani závan rasizmu a xenofóbie? Nedokážem uveriť, že si sa taký dokonalý už narodil!

* :-)))))) Všetky konflikty, ktoré mám so ženou a starším synom, sa začínajú vetou: "No hej, ty si ten dokonalý." Nechcem to rozťahovať, ale tuším, že som neunikol mnohej ľudskej zhovädilosti. Trápil som sa až potom. A učil som sa v akcii. Jedno je isté: nerád spôsobujem bolesť. A predsa ju spôsobujem. So zmenou som však naozaj nikdy nemal problémy - naopak, vyhľadával som ju. Nikde neobsedím a tak to bolo vždy. Môj kamarát Paľo Fric tvrdí, že trpím fóbiou, podľa ktorej som presvedčený, že život zúri momentálne práve tam, kde ja nie som. Iný môj kamarát - Martin Potůček - mi raz povedal, že som postihnutý miestom a okolnosťami svojho narodenia.

* Vedci sa dodnes nezhodli na tom, v akom veku sa utvárajú prvé spomienky. Vraj čím je človek inteligentnejší, tým hlbšie do minulosti siaha jeho pamäť. Spomínaš si na to miesto? Na tie okolnosti? Aspoň podvedome? Vybavujú sa ti nejaké obrazy, zvuky, vône? Bol si tam odvtedy?

* Na miesto a okolnosti sa nepamätám. Žiadne zvuky, obrazy, vône. Naša mama nikdy o tom nehovorila - iba sem-tam veta. Sama sa nikdy do Terezína nešla pozrieť. Ja som sa tam dostal prvýkrát v deväťdesiatom. Pozvali ma miestni pred voľbami na tribúnu. Pracovníčka múzea mi priniesla knihu transportov. Vtedy som sa dozvedel, že sme prišli (s mamou a bratom) zo zberného tábora v Seredi v štyridsiatom štvrtom. Nikdy som sa tiež nezozvedel, ako zomrel môj otec. Až na maminom pohrebe v roku 1994 prehovoril pán Lenský, ktorý bol pri tom, keď otca zastrelili pri pochode z jedného koncentráku do druhého (už nevládal kráčať). Príbeh potom ešte porozprával Petrovi Salnerovi, ktorý ho zverejnil v knihe, ktorá sa z môjho hľadiska nevolá správne ("Prežili holocaust"). Dnes už viem viac. Napríklad tento rok som navštívil rodáčku z Ľupče, kde žili pred vojnou naši rodičia. Býva v Kalifornii a má doma odložené príšerné dokumenty o tom, ako si naši spoluobčania prichádzali konfiškovať majetok miestnych židov - nie zlato, nie diamanty, ale tu detský fusak, tu 500 korún. Dokumenty znejú asi takto: "Prevzal som od žida detský fusak" - a podpis. Tá pani tiež tvrdí, že naši sa spolu s niekoľkými ďalšími židovskými rodinami skrývali kdesi v lese až dovtedy, kým ich ktosi z dediny neudal. Vraj kvôli obchodíku rodiny Elbertových. Ten ktosi vraj ešte žije.

* V priebehu nášho rozhovoru sme viackrát skloňovali slovo peniaze. Hovorí sa, že gentleman o peniazoch nikdy nehovorí, ale podľa mňa to je somarina. Aký je tvoj vzťah k peniazom? Súhlasíš s okridlenou vetou, že peniaze sú zhmotnená sloboda?

* Mať peniaze je fajn. Ja sám som sa však stal majetným až v päťdesiatke. Znamená to, že mi chýbajú návyky ľudí, ktorí sa do blahobytu narodili, a nechýbajú mi skúsenosti tých ostatných. Okridlená veta, ktorú spomínaš, je blbosť. Získal som síce nezávislosť na zamestnávateľoch, pracovnom výkone, každodenných starostiach spojených s udržiavaním rodiny a niektorých ďalších potrieb, všeličo som však aj stratil. Stratil som napríklad dosť kamarátov a známych, plno ilúzií, voľnosť pohybu v prostredí, kde som sa ako nemajetný cítil doma. A strácam tiež denne veľa času a energie udržiavaním svojho majetku. Vlastníctvo je totiž aj zodpovednosť za projekty, ktoré realizuješ, za ľudí, ktorých zamestnávaš, a podobne. Je to zodpovednosť oveľa "osobnejšia", ako keď utrácaš na svoje projekty Sorosove či štátne peniaze. Počul som kdesi, že mať prachy, to je práca na plný úväzok. Je to tak. V posledných rokoch to je vidieť najmä na mojom písaní. Keby si sa ma však opýtal, či som so svojou situáciou spokojný, tak odpoviem bez zaváhania: Hej.